

GENERATIV AI TIL TA'LIMINING BUZILISHI SIFATIDA

Eshniyazova Nazokat Shavkatovna

Tashkent Amity universiteti o'qituvchisi

eshniyozovanazokat27@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17461516>

Abstrakt

ChatGPT ishga tushirilgandan beri generativ sun'iy intellekt (genAI) jamiyatga keng ta'sir ko'rsatdi, ammo til ta'limiga to'liq ta'sir hali sezilmaydi. Til ta'limida genAI bo'yicha ko'pgina nutqlar uni mavjud amaliyotga yordam beruvchi sifatida qaraydi, ammo genAI buzilish ehtimoli bor. Buzg'unchi innovatsiyalar nazariyasiga asoslanib, ushbu maqola turli darajadagi buzilishlarni ifodalovchi ta'limda genAIdan foydalanish bo'yicha uchta amaliy tadqiqotlarni ko'rib chiqadi: genAI va aylantirilgan sinflarni birlashtirishning barqaror kuchaytiruvchi innovatsiyasi, genAI yordamida faol o'rganishning barqaror innovatsiyasi va o'qituvchisiz sinfning buzuvchi innovatsiyasi. Ushbu modellarni TESOLga qo'llash orqali TESOLda genAI dan foydalanishning foydali bo'lish ehtimolini oshirish dasturi taklif etiladi.

Kalit so'zlar

Generativ AI, ChatGPT, innovatsiyalar, buzilish

Kirish

2022 yil noyabr oyida ChatGPT ishga tushirilgandan beri sun'iy intellekt matn generatorlari, shuningdek, generativ AI (genAI) sifatida ham tanilgan, jamiyatga katta ta'sir ko'rsatdi, masalan, huquqshunoslarning martabasiga tahdid. Ba'zi o'qituvchilar kelajakda o'z ishlari ham xavf ostida bo'lishidan xavotirda bo'lishi mumkin, chunki til ta'limida genAIning ta'siri hali to'liq sezilmagan. Aksariyat ta'lim muassasalari odatdagidek davom etmoqda, ehtimol vaqti-vaqti bilan genAI dan axloqsiz foydalanish yoki bir necha darslarga genAI integratsiyasi haqida ogohlantirish bilan. Shunga qaramay, genAI til ta'limini buzishi va o'qituvchilar sifatidagi ishimizni sezilarli darajada o'zgartirishi yoki hatto tahdid qilishi mumkin. GenAI ning til ta'limiga uzoq muddatli ta'siri qanday bo'lishi noma'lum, ammo TESOL hamjamiyati turli xil kelajakdagi stsenariylarni ko'rib chiqishdan foyda ko'radi. Utopik nuqtai nazardan, kelajakdagi bunday rejalashtirish sohaga genAI va ta'limni birlashtirgan innovatsiyalarga eng katta foyda keltirishini ta'minlashga imkon beradi. Distopik nuqtai nazardan, tayyorlanish maydonga oxir-oqibat zararli bo'lishi mumkin bo'lgan o'zgarishlarga qarshi turishga imkon beradi.

GenAI buzg'unchi texnologiya sifatida

So'nggi bir necha yil ichida ko'plab kundalik xatti-harakatlarimiz tubdan o'zgardi. Naqd pul bilan to'lash kamdan-kam uchraydi, biz onlayn xarid qilamiz va taksilarni kutish o'rniga buyurtma beramiz. Ushbu o'zgarishlar buzuvchi texnologiyalar tufayli sodir bo'ladi. GenAI ning TESOLga potentsial buzuvchi ta'sirini o'rganish uchun men buzuvchi innovatsiyalar nazariyasidan (Kristensen, 1997) asos sifatida foydalanaman. Ushbu nazariya yangi texnologiyalar ishlashning yaxshilanishiga olib kelishini ta'kidlaydi, ammo bu yaxshilanishlarning turli usullari mavjud. Agar yangilik joriy amaliyotga mos kelsa, yaxshilanishlar bosqichma-bosqich amalga oshiriladi va belgilangan traektoriya bo'yicha amalga oshiriladi. Ushbu innovatsiyalar barqaror innovatsiyalar deb ataladi. Bunday barqaror innovatsiyalar mavjud ta'lim tizimida ishlaydi va mavjud amaliyotni tuzilgan maqsadli tarzda yaxshilashga qaratilgan.

Innovatsiya amaliyotda katta o'zgarishlarga olib keladigan bo'lsa, ko'pincha e'tiqodlar va qadriyatlarning o'zgarishi bilan birlashtirilsa, innovatsiyalar buzuvchi bo'ladi. Dastlab ishlashda aniq yaxshilanishlar bo'lmasligi mumkin, ammo qulaylik yoki narx tufayli yangilik qabul qilinishi mumkin. An'anaviy usullar, institutlar va taxminlar mavjud e'tiqod va qadriyatlarga qarshi tahdid solishi mumkin. Aynan shu qiymatlarni almashtirishda buzilish uzoq muddatli eng katta ta'sirga ega. Misol tariqasida kino fotografiyasidan raqamli fotografiyaga o'tish, shuningdek, Kodak kompaniyasini bankrot qilish va Instagram kabi ijtimoiy media platformalarini ishga tushirish, raqamli fotografiya odamlar va jamiyat tushunchalarini o'zgartirdi. Odamlar ko'proq suratga olishadi, ularni hatto begonalar bilan ham baham ko'rishadi va ba'zi hollarda dunyoga ob'ektiv orqali qarashadi. Ijtimoiy nuqtai nazardan, kundalik hayot vizual tarzda hujjatlashtirildi, shaxsiy tajriba almashish madaniyati paydo bo'ldi va fotosuratlarining ishonchligi berilganidek olinmaydi. Hozirgi vaqtda ta'limda genAI normal ta'lim amaliyotlarini osonlashtiradigan barqaror texnologiya sifatida harakat qilmoqda, ammo genAI ijtimoiy qadriyatlarni o'zgartirish uchun jiddiy potentsialga ega. Agar genAI ta'lim status-kvosini buzsa, ta'sirlar texnologik bo'lishi mumkin, ta'lim tabiatini o'zgartiradi, ilgari chegaralangan hukm mezonlari va qadriyatlariga ustunlik beradi va o'qituvchilarni turli rollarni olishga majbur qiladi.

Shuni ta'kidlash kerakki, genAI ta'limni buzish ehtimoli genAI samaradorligiga asoslanishi shart emas. Oldingi texnologik uzilishlar tarixidan ba'zi bir buzuvchi texnologiyalar an'anaviy muqobillardan o'z zimmasiga oldi, chunki innovatsiyalar arzonroq yoki qulayroq edi, garchi ular yaxshi ishlamasa ham (Utterback & Acee, 2005). Smartfon orqali uyda ingliz tilini o'rganish maktabga pullik o'qituvchi bilan xonada o'tirishdan ko'ra arzonroq va qulayroqdir va ta'limda genAIdan foydalanishning asosiy argumenti uning iqtisodiy samaradorligidir (Samala va boshq., 2024). Boshqa buzg'unchi texnologiyalar marketing va jamoatchilik bilan aloqalar orqali birinchi o'ringa chiqdi, bu esa ularga raqobatchilarga qaraganda unchalik samarali bo'lmagan bo'lsa ham, bozorda muhim massaga ega bo'lish imkonini berdi. Misol uchun, 1970 va 1980-yillarda videotasmalarning ikkita raqobatdosh formati ilgari surildi. Betamax birinchi bo'lib bozorga kirdi va yuqori tasvir sifatiga ega bo'ldi, lekin VHSga yutqazdi, bu esa arzonlikka ko'proq e'tibor qaratdi va ko'proq kompaniyalarga magnitafon va filmlar ishlab chiqarish uchun litsenziya berdi. Hozir ham ba'zi til sinovlari provayderlari o'zlarining sun'iy intellekt baholovchilarining sifati bilan maqtanayapti, ba'zilar esa ular inson belgilaridan yaxshiroq ekanligini ta'kidlamoqda. GenAI ning bunday targ'iboti bozorlarni o'zgartiradimi yoki yo'qmi, hali ko'rish kerak. Nihoyat, ba'zi innovatsiyalar an'anaviy chora-tadbirlar bo'yicha mavjud muqobillarni aniq bajarmaydi, ammo yangi bozorlarni yaratadigan farqlovchi xususiyatlarga ega, ular oxir-oqibatda mavjud provayderlarni buzadi (Hopster, 2021).

GenAI yordamida faol o'rganish

Sinfda o'zgaruvchan yondashuvga o'xshab, ikkinchi holatlar to'plami ham genAI shaxsiylashtirilgan ta'lim orqali hal qilinadigan maxsus tashqi maqsadlar va sinfda yo'naltirilgan nomoddiy ichki maqsadlar o'rtasidagi farqni ko'rsatadi. GenAI yordamida faol o'rganishda ChatGPT kabi genAI vositalari sinfda muhokama, hamkorlik va o'zaro ta'sirni qo'llab-quvvatlash va rag'batlantirish uchun ishlatiladi, bundan tashqari, teskari sinf yondashuvidagi kabi tashqi maqsadlarni sinfdan tashqari o'rganish uchun asosiy vositadir. Misol uchun, talabalar muammoni hal qilish vazifalari bilan shug'ullanayotganda haqiqiy muammolarni o'rganish uchun genAI dan foydalanishlari mumkin; genAI munozaralarni

tanqidiyroq bo'lishga yo'naltirishi mumkin; va misollarni o'rganish muhokamalarida ma'lumotlarni to'plash va tahlil qilish genAI tomonidan osonlashtirilishi mumkin (Adiyono va boshq., 2025; Jayasinghe, 2024). GenAI yordamida faol ta'limdan foydalanish o'qituvchi rolini "bilim beruvchidan talabalarining o'rganish motivatsiyasini stimulyatoriga", "bilimni uzatuvchidan texnologiya foydalanuvchilariga" va "ma'lumotni namoyish etuvchidan qiymat yo'riqnomasiga" o'zgartiradi (Chjan va Lin, 2024).

O'qituvchisiz sinf

Samarali genAI paydo bo'lganidan beri ta'limda keng tarqalgan qo'rquv o'qituvchilarni almashtirish edi (Chan & Tsi, 2024; Selwyn, 2019). GenAI bugungi kunga qadar ta'lim mehnat bozoriga juda kam ta'sir ko'rsatgan bo'lsa-da, hisob-kitoblarga ko'ra, dunyo bo'ylab ish joylarining 18 foizi AI tufayli tahdid ostida (Cerrulo, 2023) va o'qituvchilar ozod etilmasligi mumkin bo'lgan birinchi ko'rsatkichlar aniq bo'lmoqda.

GenAI dan repetitor sifatida foydalanishda birinchi o'rinda Xan Academy (Khanmigo orqali) va Coursera kabi yirik nodavlat ta'lim provayderlari bor, ular genAI repetitorlarini ishlab chiqarish ustida ishlamoqda (Kshetri, 2023). Sokratik savol-javoblar bilan shug'ullana oladigan, talabalarining o'ziga xos muammolarini aniqlay oladigan va shaxsiy echimlarni taqdim eta oladigan tinimsiz o'qituvchilarga da'volar ko'p. Misol uchun, Khanmigo veb-sayti (<https://www.khanmigo.ai/learners>) "mavzu bo'yicha qiziqarli va o'rgatuvchi repetitorlik ... shaxsiylashtirilgan repetitorlik ... cheksiz sabr-toqat bilan, o'quvchilarni o'zlari javob topishga yo'naltiradi" deb ta'kidlaydi. Biroq, hozirda ular o'qituvchilarni almashtirishdan ko'ra ko'mak sifatida ko'proq mos keladi.

2024-yil avgust oyida potentsial jiddiyoq muammo yangiliklarga aylandi. Londondagi xususiy o'rta maktab "sinfdagi asosiy o'quv dasturi uchun an'anaviy o'qitishni sun'iy intellekt asosidagi adaptiv o'quv platformalari bilan to'liq almashtiruvchi" dasturni taklif qilmoqda (Education Today, 2024). Maktab ularning maqsadi "o'qituvchilarni almashtirish emas, balki o'rganishni yaxshilash" deb da'vo qilsa-da, inson o'qituvchilari bilan faqat san'at va jinsiy ta'lim kurslari. Ijtimoiy o'zaro ta'sir etishmasligining mumkin bo'lgan zararli oqibatlarini yumshatish uchun maktab o'quvchilarni kuzatish va kerak bo'lganda yordam berish uchun o'quv murabbiylarini yollaydi (Martins, 2024). O'qituvchisiz sinf o'qituvchilik kasbiga, ta'lim tabiati va o'quvchilar qanday o'rganishiga hamda ta'limning institutsional ekologiyasiga katta potentsial ta'sir ko'rsatadigan buzilish potentsialiga ega.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Adiyono, A., Jasiah, J., Ritonga, M. va Al-Matari, AS (2025). ChatGPT va faol o'rganish: talabalarining sinfdagi ishtirok etishi uchun yangi paradigma. Lahby, M. (ed.) *ChatGPT yordamida raqamli ta'limni kuchaytirish* (189-209-betlar). Chapman va Hall/CRC.
2. Akgun, S. va Greenhow, C. (2022). Ta'limda sun'iy intellekt: K-12 muhitida axloqiy muammolarni hal qilish. *AI va Etika*, 2 (3), 431-440. <https://doi.org/10.1007/s43681-021-00096-7>
3. Akçayir, G. & Akçayir, M. (2018). Qaytarilgan sinf: uning afzalliklari va muammolarini ko'rib chiqish. *Kompyuterlar va ta'lim* 126, 334-345. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2018.07.021>
4. Ball, SJ (2016). Neoliberal ta'lim? Cho'kayotgan hayvonga qarshi turish. *Ta'limdagi siyosat fyuchers* 14 (8), 1046-1059. <https://doi.org/10.1177/1478210316664259>

5. Bearman, M., Ryan, J. & Ajjawi, R. (2023). Oliy ta'limda sun'iy intellektning nutqlari: tanqidiy adabiyot sharhi. *Oliy ta'lim* 86 , 369–385. <https://doi.org/10.1007/s10734-022-00937-2>
6. 44 *Xalqaro TESOL Studies jurnali* 7 (2) Cerullo, M. (2023 yil, 5 aprel). ChatGPT qancha amerikalik ishchilarni almashtirishi mumkinligini aytadi. *MoneyWatch* . (<https://www.cbsnews.com/news/chatgpt-artificial-intelligence-jobs/>)
7. Chan, CKY va Tsi, LH (2024). Generativ AI oliy ta'limdagi o'qituvchilarni almashtiradimi? O'qituvchi va o'quvchilar idrokini o'rganish. *Studies in Educational Evaluation*, 83 , 101395. <https://doi.org/10.1016/j.stueduc.2024.101395>
8. Kristensen, CM (1997). *Innovatorning dilemmasi: Yangi texnologiyalar buyuk firmalarning barbod bo'lishiga olib kelganda* . Garvard biznes maktabi matbuoti.
9. Kuk, V. (2009). ELT maqsadlari: ona tilida so'zlashuvchilarni ko'paytirish yoki ikkinchi til foydalanuvchilari o'rtasida ko'p kompetentsiyani rivojlantirishmi? *Metodologias e Materiais para o ensino do Português como Língua Não Materna* . Lissabon: Instituto de Linguística Teórica e Computacional va Associação de Professores de Português.
10. Bugungi kunda ta'lim (2024). London maktabi Buyuk Britaniyadagi birinchi o'qituvchisiz sinfni ishga tushirdi. *Education Today*, 2024-yil 12-avgust. (<https://education-today.co.uk/london-school-launches-uks-first-teacherless-classroom/>)